

УДК 001.891:316.77:004.738.5+659.4+070.4

ЖОРСТОКИЙ СВІТ НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ: ЧИ МОГЛА НЕ ЗНИКнути «НАУКОВА ДУМКА»?

Н. В. Зелінська

*Національний університет «Львівська політехніка»,
вул. Під Голоском, 19, Львів, 79020, Україна*

Розглядаються причини поступового занепаду та припинення діяльності найстарішого в Україні державного видавництва «Наукова думка» в контексті загального стану української академічної науки, трансформацій світового та вітчизняного наукового книговидання, невідворотного впливу на видавничу справу з боку цифрових технологій, необхідності розроблення та використання PR-стратегій та ефективних шляхів просування наукової книги. Розпочавши свою діяльність 102 роки тому і переживши разом із країною різні періоди, «Наукова думка» завжди була «високопрофесійною видавничою установою», проте цього виявилось замало в обставинах хронічної недофінансованості насамперед «материнської» організації – Національної академії наук. Крім того видавництво належним чином «не вписалося» в систему новітніх медійних технологій, вочевидь, переоцінивши силу консервативної академічної традиції. Чи можна було уникнути закриття авторитетної установи, яка була не просто впізнаваним брендом, а справжньою «фабрикою» високоякісних наукових та довідкових видань? – питання, що вже належить історії. Історії, яка не має права повторитися у професійній долі інших видавництв, що мають відвагу у нинішній непростий час випускати наукову літературу, відтак повинні активніше впроваджувати у практику ті нереалізовані можливості, які з різних причин втратила «Наукова думка».

Ключові слова: наука, наукове книговидання, видавництво, медійні технології, маркетинг, промоція, PR-комунікації, PR-стратегії, реклама, соціальні мережі.

Постановка проблеми. Припинення наприкінці 2024 року діяльності «Наукової думки» стало не просто фінальною крапкою в історії одного з найстарших і найавторитетніших видавництв України: це привід проаналізувати стан сучасного українського наукового книговидання та поміркувати над його перспективами, враховуючи як реалії його «живильного середовища» – власне науки, так і зміни, що відбуваються у видавничій сфері у зв'язку з активним розвитком новітніх медійних технологій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Ситуація із закриттям «Наукової думки» сколихнула публічний інтерес, що головним чином вилився у віртуальний простір [1; 3; 11], та невдовзі вшух під впливом інших, актуальніших, подій. Що ж до наукового опрацювання проблем наукової книги, наукового книговидання в Україні, то воно останніми десятиліттями не позначене особливою активністю.

Наукова література, з її засадничою неринковістю, а навіть «антиринковістю»¹, – не надто привабливий об’єкт дослідження з точки зору видавничого бізнесу, відтак її позиції висвітлюються переважно у більш чи менш розгорнутій статистичній формі (Книжкова палата України просто подає статистику наукового книгодруку посеред інших типологічних різновидів, Науково-видавнича рада НАН України – готує дещо розширену аналітичну інформацію щодо виходу наукових праць, написаних її співробітниками, для щорічного звіту на Загальних зборах). Природно, тема наукової книги, наукової періодики, хай нечасто, але «присутня» на шпальтах «Вісника НАН України»: з нещодавнього варто згадати статтю Я. С. Яцківа, О. Г. Вакаренко та Ю.В. Діденко [13], присвячену діяльності Академії в умовах війни, а також публікацію Ю.В. Діденко – про стан академічної періодики під час нинішньої війни [4]. Закриття «Наукової думки» у контексті актуальних проблем наукового книговидання у відкритих публікаціях попередньо не обговорювалося, – Національна академія наук України просто офіційно повідомила рішення про ліквідацію 28 листопада 2024 року (хоча це вже було очевидно, оскільки процедура банкрутства установи розпочалася 5 жовтня 2024 року).

Зарубіжні автори, намагаючись визначити ринкові перспективи наукової книги в сучасному конкурентному середовищі, найчастіше скаржаться, що здебільшого не встигають за динамічними змінами, які відбуваються в цьому дослідницькому полі², обмежуючись описом реалій, що вже дезактуалізувалися, та позначенням тенденцій (див.: [20]).

Та все ж, зокрема завдяки спеціальним дослідженням (як-от проведеним між-дисциплінарною робочою групою, створеною Берлінсько-Бранденбурзькою академією наук з метою проаналізувати майбутнє наукових публікацій та розробити рекомендації щодо того, як реагувати на виклики сьогодення), з’являються цікаві публікації на кшталт «The Future of Scholarly Publishing» [15], «Re-thinking Academic Publishing: The Promise of Platform Cooperativism» [18], «Key developments in global scholarly publishing: Negotiating a double-edged sword» [17] та ін. І якщо у першій зі згаданих у цьому ряді констатуються загальні явища: «Формальна система наукової комунікації наразі зазнає суттєвих змін. Це зумовлено чотирма взаємопов’язаними процесами: цифровізацією формальної наукової комунікації; зростанням ролі прибутковості для багатьох академічних видавців... (коротко: «економізація»); посиленням самоспостереження науки через публікаційні, цитатні та утилітарні індикатори, а також посиленою увагою мас-медіа до наукової сфери («медіалізація»))» [15], то, наприклад, автори однієї з найновіших, 2024 року, публікації, загалом позитивно оцінюючи зміни у галузі («...поступова популярність

¹ Причинами цього є висока ціна і низький наклад наукової книги, що зумовлено складністю (а отже, дороговартісністю) видавничої підготовки авторського матеріалу та потенційною обмеженістю читачької аудиторії.

² Нам уже доводилося цитувати надзвичайно точний початок книжки Дж.-Б. Томпсона «Merchants of Culture. The Publishing Business in the Twenty-First Century» [20], де автор порівнює писання про сьогодення видавничої галузі зі стрільбою по рухомих мішенях: ви ще не встигли завершити текст, а об’єкт вже змінився – речі, події, що відбувалися і були зафіксовані вами у певний момент часу, нині виглядають зовсім інакше. «І все ж ми повинні зрозуміти, що удосконалення та впровадження нових технологій, чим позначена видавнича справа останніх років, є лише частиною **широкого комплексу суспільних відносин** (виокремлено мною. – Н. З.), в яких окремі учасники та організації кооперуються, змагаються, конкурують, конфліктують, і саме ці відносини в кінцевому підсумку окреслюють контури галузі та визначають її структуру» [20, р. xi-xii].

публікацій з відкритим доступом сприяла ширшому доступу... до опублікованих матеріалів... розвиток можливостей інструментів штучного інтелекту (ШІ) допомагати в процесі публікації... поступовий перехід від друкованих до онлайн-публікацій також є вартим схвалення у розвитку світового видавничого бізнесу» [17]), все ж дуже обережні у категоричних оцінках, називаючи сучасну ситуацію у науковому книговидаванні «палицею з двома кінцями»³ (здатною мати і позитивні, і негативні наслідки): «Існують супутні перешкоди, які повинні враховувати як фахівці з видавничої справи, так і видавничі організації», приміром, «виникають певні занепокоєння щодо академічної доброчесності, пов'язані з належним використанням технологій, зокрема штучного інтелекту (ШІ), у видавничій індустрії» [17]. Відтак, на думку дослідників, потрібно, щоб «видавнича індустрія взяла на себе більше відповідальності, розрізняючи доброчесних видавців і шахрайські видавництва. Таким чином видавничий світ виконуватиме важливу функцію – запобігатиме тому, щоб науковці ставали жертвами хижацького публікування» і це «не просто рекомендація, а фактична вимога часу. У світі, де псевдонаукові журнали процвітають, ігнорувати відповідальність видавництва – значить мовчки підтримувати руйнування академічної доброчесності» [17].

Зі змісту проаналізованих матеріалів можна зробити висновок, що їхніх авторів наразі цікавить не стільки стан і доля окремих видавців (видавництв), скільки загальна ситуація у сфері наукового книго- та пресовидання під впливом новітніх технологій та роль видавництва як своєрідного фільтра для відсіву потенційно неякісних видавничих продуктів. Роль нібито не така й почесна, але, з огляду на повну неконтрольованість якості наукової продукції, що випускається неспеціалізованими і не дуже професійними видавництвами в Україні, до цього варто було б і дослухатися перед закриттям установи, що таку роль завжди виконувала належним чином.

Мета статті – на основі аналізу кейсу «Наукової думки» як традиційного суб'єкта видавничої діяльності у контексті стану української науки загалом визначити не реалізовані, натомість ефективні у застосуванні шляхи і методи підтримання життєдіяльності наукового сегмента книговидавання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Строкатий видавничий ландшафт України, який, згідно зі статистикою та всупереч непростим реаліям, невпинно приростає новими суб'єктами⁴, все ж наприкінці 2024 року один важливий суб'єкт таки втратив. Не через ракетний обстріл чи пожежу, спричинену уламками ворожого шахеда. *«Високопрофесійна видавнича установа з прекрасними редакторськими школами за різними напрямками науки»* (О. Вакаренко, А. Радченко) – видавництво «Наукова думка» – припинило своє існування через несумісність із жорстоким

³ Англійською цей популярний фразеологізм дослівно звучить категоричніше: «a double-edged sword» – «двосічний меч».

⁴ «Навіть під час війни є охочі відкрити видавничий бізнес. Протягом 2022 року Держкомтелерадіо отримав близько 178 заяв про внесення підприємств до Державного реєстру видавців, виробників і продавців видавничої продукції... Це говорить не тільки про оптимізм і віру українців у свою армію, а й свідчить про перспективи розвитку видавничої галузі», – сказав у коментарі «Детектору медіа» голова Держкомтелерадіо Олег Наливайко. За його словами, за рік війни в Києві кількість видавців збільшилася на 59, у Львівській області – на 10, Дніпропетровській – на 9, Київській – на 8, Хмельницькій – на 7, Харківській – на 6, Житомирській – на 5 тощо [10].

сьогоденням. Цинічної пікантності цій ситуації додав, хотілося б думати, ненавмисний збіг у датах: саме 102 роки тому розпочалася історія видавництва – тоді ще Видавництва Всеукраїнської академії наук, що було утворене на базі її Редакційно-видавничої комісії на чолі з А. Кримським⁵. Назву «Наукова думка» видавництво отримало згодом, у 1964 р., і саме під цим брендом воно досягало найпомітніших успіхів на кшталт серії «Бібліотека української літератури» (понад 60 томів), 50-томного зібрання творів Івана Франка, «Історії української культури» (5 томів, 9 книг) та багатьох інших (див.: [2; 12]).

Так, «Наукова думка» була дитям свого часу і, тривалий час, ексклюзивним «дитям» Національної академії наук, що, попри певні обмеження у формуванні репертуарної політики та деякі ритуальні моменти, забезпечувало видавництву достатньо надійну позицію та заслужену репутацію в українському видавничому просторі (не говоримо: «на видавничому ринку», бо наукова книга – це майже завжди і всюди не про ринок⁶). І справді, монопольне становище у випуску академічної літератури (понад 90% всіх академічних видань) разом із можливістю (та навіть заохоченням) випускати книжки російською – «*для поширення на всіх теренах СРСР*», а також своєчасний відгук на нові економічні віяння – випуск науково-популярних видань на затребувану читачами тематику масовими – неймовірними сьогодні мільйонними! – накладом («Популярно о сексологии», чотири видання, 1982–1988; «Все о кофе», три видання, 1977–1988; «Цілющі скарби Землі», два видання, 1984, 1988; «Пищевые растения-целители», два видання, 1985, 1986, та ін.), – усе це наприкінці 80-х років ХХ ст. вивело «Наукову думку» у трійку лідерів світового наукового книговидання⁷. «Науковою думкою багатієм» метафорично назвала свій матеріал про видавництво у спецпроекті «До друку», що виходить на «Читомо», Світлана Кагамлик [7], – якщо без метафор, то це у прямому, грошовому, виразі про той найуспішніший період...

Проте прийшли інші часи, а з ними – інші виклики: «*Спеціалізація видавництва* (це і далі про «Наукову думку». – Н. З.) *виключно на формуванні масиву наукової літератури*⁸, *завжди збиткової, орієнтувала видавців на дотації, звільняючи їх від необхідності вивчати ринок, відповідати на його запити, формувати читачькі потреби, збалансовуючи витрати на малотиражну, але необхідну для науки, дослідницьку літературу і “прибуткову”, орієнтовану на широкі кола споживачів*» [8, с. 31–32], – пророчо писала у 90-х дослідниця і досвідчена редакторка І. С. Квітко.

Утім, нові труднощі виникли не лише через втрату монополії (наукову книжку можна зараз знайти в репертуарі багатьох українських видавництв) та гарантованого

⁵ І хоч, як пише Богдан Логвиненко, «від Агатангела Кримського там вже геть нічого не залишилося» [3], цей історичний факт ніхто не відміняв.

⁶ Як слушно пише співзасновниця ресурсу «Читомо» О. Хмельовська, «це не комерційна діяльність, видавати дослідження з зоології на 300 примірників чи біохімічні властивості м'язів, чи “Деякі підсумки лікувального застосування антиретиккулярної цитотоксичної сироватки” і заробляти на цьому неможливо. Це абсолютно дотаційна штука, див. досвід іноземних наукових видавництв. Див. досвід іноземних країн щодо науки в цілому» [11].

⁷ У 1988 р. видавництво випустило 1 тис. назв наукових праць загальним накладом понад 5 млн. примірників, серед них – 49 наукових журналів накладом понад 1 млн. примірників [12, с. 4].

⁸ Зі стрімким розвитком видавничого ринку ефективна ініціатива «Наукової думки» щодо випуску науково-популярних видань, особливо перекладених, дуже швидко перейшла до інших видавництв (КСД, «Наш формат» та ін.), у тому числі і до дружньої «Академперіодики», яка активно долучилася до проекту «Наука для всіх».

дотаційного «благополуччя» (яке не може забезпечити ні держава, бо завжди має «значно актуальніші» потреби, ні сильно збідніла в останні десятиліття Національна академія наук⁹) – вочевидь, проблеми наукового книговидання, і зниклої «Наукової думки» як типового гравця у цьому сегменті видавничого поля, треба розглядати у значно ширшому контексті, адже тут зішлись чи не всі негативні чинники впливу, подолати які виявилось не всім по силі.

Ще на початку 70-х років XX ст. відомі дослідники Р. Баркер та Р. Ескарпі на підставі аналізу економічних, технічних і навіть екологічних аспектів книговидання прогнозували зменшення форматів і скорочення обсягів видань і водночас помітне зменшення накладів спеціальних, зокрема наукових, видань – аж до виготовлення книжок за разовими вимогами читачів (у 90-х роках ця ідея набула втілення у формі «print-on-demand») (див.: [14]). А один з найавторитетніших сучасних знавців проблем і тенденцій світового наукового книговидання, Дж.-Б. Томпсон, назвав стан галузі «критичним роздоріжжям», стверджуючи: *“Сказати, що академічне книговидання у кризі – перебільшення, але немає сумнівів, що воно перебуває під серйозним пресингом”* [19, с. 81]. Як наслідок, відбувається трансформація галузі: 1) різке розмежування позицій природничо-технічних та соціогуманітарних наук (для перших важливо публікуватися у так званих рецензованих журналах, гуманітарії частіше знаходять визнання через монографічні праці); 2) фінансові втрати через зниження накладів; 3) селекція видавничого репертуару («мігрування» у бік комерційної літератури, регіональних і навчальних видань).

Додамо до цих світових проблем вітчизняні (адже не секрет, які труднощі переживає українська наука загалом і Національна академія наук зокрема як в останні десятиліття, так і особливо зараз, в умовах війни): зменшення кількості науковців внаслідок виїзду за кордон, зміни форми діяльності та, найгірше, загибелі, неминуче за таких обставин старіння наукових кадрів, скорочення наукових інституцій – через їхню переорієнтацію, розпад або злиття з іншими, втрату майна і обладнання, а також, відповідно, припинення наукових досліджень на деяких ділянках та у цілих галузях, – усе це невідворотно веде і до погіршення стану наукового книговидання.

Те, що за роки війни в Україні (як гібридної, так і повномасштабної) інтерес до наукового книговидання буде вкрай низьким, можна було припускати й априорі: війна диктує зовсім інші теми та форми їхньої представленості у книжковій продукції. Інша річ, що це зниження інтересу почало проявлятися ще у довоєнні десятиліття: наукова праця, цей інтелектуальний «люксус» (І. Мірчук), перестала захоплювати прагматично налаштовану молодь, а своєрідна «мода» на наукові ступені і звання серед політичного та господарського істеблішменту часів «проффесорства» «президента-втікача», відійшла разом зі зміною режиму (а з нею – і фінансові «ін'єкції», якими такі «вчені» підживлювали видавництва наукової літератури).

⁹ Без занурення у деталі ситуація із закриттям «Наукової думки» у Звіті НАН України сухо констатується: «З метою оптимізації діяльності установ, які забезпечують підготовку та випуск видавничої продукції НАН України, а саме Державного підприємства «Науково-виробниче підприємство «Видавництво «Наукова думка» НАН України» та Видавничого дому «Академперіодика» НАН України, і подальшого ефективного розвитку науково-видавничої сфери Академії у 2025–2027 рр. Президія НАН України ухвалила рішення про припинення Видавництва «Наукова думка» НАН України шляхом його ліквідації» [6, с. 470].

Щодо «Наукової думки», то хоча практично до останнього часу вона продовжувала випускати фундаментальні довідкові видання та монографії (зокрема, завдяки проєктам «Наукова книга», «Наукова книга. Молоді вчені», «Наукові переклади» та ін.), відбувалося це, скоріше, інерційно, і сприяло хіба підтриманню іміджу і збільшенню «символічного капіталу» авторів¹⁰: бренд «Наукова думка» завжди був і, вочевидь, залишиться символом якості та престижу.

Поза цими очевидними – реальними, у грошовому виразі, – причинами поступового занепаду «Наукової думки» якимось не дуже обговорюваними залишилися інші – вельми суттєві за нинішніх ситуацій обставини, про них чітко пишуть Ю. Діденко, вчений секретар Науково-видавничої ради НАН України та А. Радченко, нинішня директорка ВД «Академперіодика», якому вдається не лише підтримувати життєдіяльність, а й демонструвати успіхи: *«Зафіксоване протягом останніх кількох років скорочення обсягів наукової видавничої продукції НАН України (за кількістю назв, тиражами, обсягами) пов'язане з подіями на східних територіях держави, окупацією Автономної республіки Крим, загальними проблемами економіки країни. Однак значну роль у змінненні статистичних показників видавничої діяльності відіграють загальносвітові тенденції, пов'язані з переходом на нові технології у видавничій справі* (виокремлено мною. – Авт.): *поступова відмова від виготовлення тиражів, переведення багатьох видань у електронний простір та надання до них різнорівневого доступу, уніфікування видавничої продукції, зростання кількості авторів творів, поширення комплексних досліджень і праць, широке застосування англійської мови¹¹ тощо»* [5].

На відміну від більш динамічної «Академперіодики» «Наукова думка» на новітні тенденції не зреагувала... А якби зреагувала? – **що** могло би врятувати «Наукову думку»? Відповідаючи на це питання, можна вже post factum окреслити рекомендації для колег «по цеху», які продовжують непросту справу наукового книговидання. Отже, навіть за умови, що видавництво забезпечує високу якість продукції, воно має подбати і про шляхи, канали і методи її просування, – адже без цього сьогодні, у жорстокому світі новітніх технологій, будь-яке досягнення залишається непомітним:

1. Організація ефективної роботи відділу маркетингу: вивчення та сегментація потенційної аудиторії (за галузями науки, за характером діяльності, за місцем праці/навчання тощо), маркетингове планування, зокрема, розроблення рекламних стратегій з урахуванням комплексної характеристики кожного виокремленого сегмента; персоналізоване розсилання літератури відповідно до інтересів і запитів читачів (чому має передувати скринінг читацького середовища¹²); розроблення

¹⁰ Про капітал реальний говорити не доводиться. Відома мовознавиця Лариса Масенко з прикрістю описує видання однієї з монографій за програмою «Наукова книга. Молоді вчені»: «Книжка видана якісно – добрий папір, тверда, гарно оформлена обкладинка. Але коли подивилася на наклад, – “з журбою радість обнялась”. Наклад книжки – 50 примірників. Отже, у її підготовку вкладено чималі гроші, а на виході – пиши! З таким накладом собівартість книжки складає близько 5 тисяч гривень. Електронного варіанту книжка не має й видавництво його не планує» [9].

¹¹ І хоча, як нам уже доводилося писати з посиланням на [16], використання англійської мови як сучасної lingua franca не викликає особливого захоплення в неангломовних європейських країнах, наразі іншого шляху просування досягнень вітчизняної науки через публікації немає.

¹² Скринінг читацьких інтересів — це короткий, структурований опит чи тест, що допомагає швидко і системно виявити жанрові вподобання, з'ясувати мотивацію до читання, визначити частоту, формати (паперові, цифрові), читання тощо.

програм лояльності (наприклад, бонуси за передзамовлення, знижки для студентів, аспірантів, викладачів).

2. Паралельне створення та продаж електронних версій видань через власну платформу (що особливо актуально для малотиражної літератури, якою, власне, і є наукова).

3. Організація онлайн-промоції: постійна підтримка та оптимізація власного сайту, який не лише вміщує інформацію про видавництво та нові книжки, а й подає професійні огляди видань, рецензії, інтерв'ю з авторами, блоги редакторів, авторів, читачів; регулярні повідомлення про різні акції, проекти, гранти.

4. Забезпечення активної представленості видавництва та інформації про його продукцію у соціальних мережах (Facebook, Twitter/X, LinkedIn, Instagram).

5. Використання PR-можливостей засобів масової і спеціальної комунікації (публікації з нагоди знакових подій і дат, появи непересічних видань; фахові рецензії та відгуки відомих людей).

6. Максимальна залученість видавців у життя наукової спільноти: участь у конференціях, семінарах, творчих зустрічах тощо, під час яких презентуються нові видання, роздаються каталоги, буклети, флаєри.

7. Постійна «просвітницька» і заохочувальна робота з авторами: надання необхідної методичної допомоги і щодо підготовки оригіналів, і щодо дій після виходу книжки, спонукання до самопросування власних творів (на конференціях, у соцмережах, у навчальному процесі в закладах вищої освіти та ін.); проведення конкурсів, вручення премій і навіть надання грантів для авторів.

Можливо, використовуючи повною мірою названі пункти, «Наукова думка» продовжила б свій історичний шлях. Не встигла, не змогла, не подужала?.. На жаль, як зауважила багатолітня прихильниця видавництва Т. Гундорова, його закриття – *«цілком очікувана травма»* [11]...

Висновки. Закриття видавництва «Наукова думка» стало не так закономірним, як з багатьох причин прогнозованим результатом тих процесів, які вже не перший рік відбуваються з українською наукою, але ще більше загострилися на тлі війни, породжених нею економічних і демографічних проблем, і водночас – внаслідок недостатньо швидкого реагування на загальносвітові тенденції у науковому книговидаванні, як-от: тотальна діджиталізація, посилення економічних орієнтирів у діяльності видавців, збільшення ролі (аж до фетишизації) кількісних характеристик і бібліометричних показників публікацій у персональній долі науковця чи наукового колективу та ін.

Боротися із загальними тенденціями – нераціонально та неефективно: їх треба враховувати і намагатися діяти відповідно. Цілком очевидно, що «золотий вік» українського академічного книговидавання закінчився – на зміну «немеркантильним» науково-видавничим стосункам прийшли суворі економічні розрахунки, а звичні форми видавання та просування книжки агресивно посунуті новітніми технологіями. Прогрес неспинний, а отже, все ж найдоцільніше змінювати звички.

Зрештою, хочеться вірити у заяву Національної академії наук «на занепокоєння» щодо закриття «Наукової думки», оприлюднену на офіційній Facebook-сторінці:

«Національна академія наук України високо цінує працю і досвід своїх фахівців, а також усвідомлює важливість книговидання, зокрема наукового, для України як незалежної та розвиненої держави, тож кадровий потенціал і найкращі традиції «Наукової думки» буде збережено. Тобто видавничі проекти «Наукової думки» виконуватимуться й надалі».

А тимчасом вже на початку січня 2025 року в Житомирі було зареєстровано ТОВ «Наукова думка»...

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 102-річне видавництво «Наукова думка» ліквідовують за рішенням НАНУ URL: <https://texty.org.ua/fragments/113964/102-richne-vydavnytvo-naukova-dumka-likvidovuyut-zarishennya-nan/> ((Дата публікації: 29.11.2024).
- Алексєєнко І. До 100-річчя видавництва «Наукова думка» НАН України // Вісник Кн. палати. 2022. № 8. С. 32–40.
- Від Агатангела Кримського там вже геть нічого не залишилося. Тут будуть і далі консервувати совок – Богдан Логвиненко // Telegraf. 3 грудня 2024. URL: <https://news.telegraf.com.ua/ukr/blogi-mnenija/2024-12-03/5888698-vid-agatangela-krimського-tam-vzhe-get-nichogo-ne-zalishilosya-tut-budut-i-dali-konservuvati-sovok>.
- Діденко Ю. В. Наукова періодика НАН України: кров, піт і сльози // Вісник НАН України. 2024. № 8. С. 76–85.
- Діденко Ю. В., Радченко А. І. Науково-видавнича діяльність Національної академії наук України. URL: <https://nvd-nanu.org.ua/nvr/reports/> (Дата публікації: 3 вересня 2022).
- Звіт про діяльність Національної академії наук України у 2024 році / НАН України. Київ : Академперіодика, 2025. 610 с. URL: <https://www.nas.gov.ua/storage/editor/files/zvit-2024-projekt.pdf>.
- Кагамлик С. Науковою думкою багатіємо. URL : <https://chytomo.com/naukovoiu-dumkoiu-bahatiemo/>.
- Квітко І. С. Сучасний стан і перспективи розвитку академічного книговидання в Україні // Книга і преса в контексті культурно-історичного розвитку українського суспільства. Львів, 1995. С. 20–32.
- Масенко Л. Наукова думка чи наукова Дунька? // Ukrainian University Club. URL: <https://ukrainianuniversity.club/2024/02/01/наукова-думка-чи-наукова-дунька/>.
- Остапа С. Кількість виданих в Україні російськомовних книжок зменшилася майже на 60%. Моніторинг роботи Держкомтелерадіо за друге півріччя 2022 року // Детектор медіа. 2022. 26 груд. URL: <https://shorturl.at/5LmKv>.
- Петренко-Цеунова О. Закриття «Наукової думки»: реакції та спогади. URL: <https://tyzhden.ua/zakryttia-naukovoi-dumky-reaktsii-ta-spohady/> (Дата публікації: 01.12.2024).
- Сердюк В. «Наукова думка»: творчий шлях довжиною у вісім десятиріч // Вісник Кн. палати. 2001. № 12. С. 4–8.
- Яцків Я. С., Вакаренко О. Г., Діденко Ю. В. Науково-видавнича діяльність НАН України в умовах російсько-української війни // Вісник НАН України. 2023. № 6. С. 100–105.
- Barker, R., & Escarpit, R. (Eds.). (1973). *The book hunger*. London: George G. Harrap & Company Ltd.

15. The Future of Scholarly Publishing Open Access and the Economics of Digitisation (2017). Edited by Peter Weingart & Niels Tauber. African Minds.
16. Gotti, M. (2007). Globalization and discursive changes in specialised context. In *Discourse and contemporary social change* (pp. 143–154). Peter Lang Group AG.
17. Key developments in global scholarly publishing: Negotiating a double-edged sword / Kunle, Oparinde, Vaneshree Govender, Theophilus Adedokun and oth. (2024). *Learned Publishing*, published by John Wiley & Sons Ltd on behalf of ALPSP. URL: <https://shorturl.at/23Fgm>.
18. Lupova-Henry, Evgeniya, Tenorio-Forné, Ámbar. Re-thinking Academic Publishing: The Promise of Platform Cooperativism (2021). *Business of Knowing*. URL: <https://doi.org/10.21428/6FFD8432.0ED64224>.
19. Thompson, J. B. (2005). Books in the digital age: The transformation of academic and higher education publishing in Britain and the United States. Cambridge University Press.
20. Thompson, J. B. (2012). Merchants of Culture. The Publishing Business in the Twenty-First Century. 2nd ed. Cambridge : Polity; New York : Penguin.

REFERENCES

1. Texty.org.ua. (2024, November 29). *102-richne vydavnytstvo «Naukova dumka» likvidovuyut' za rishennyam NANU*. <https://texty.org.ua/fragments/113964/102-richne-vidavnytstvo-naukova-dumka-likvidovuyut-za-rishennyam-nanu/>.
2. Alekseiienko, I. (2022). Do 100-richchia vydavnytstva “Naukova dumka” NAN Ukrainy. *Visnyk Kn. palaty*, (8), 32–40.
3. Lohvynenko, B. (2024, December 3). *Vid Ahatanhela Kryms'koho tam vzhe het' nichoho ne zalyshylosia. Tut budut' i dali konseruvaty sovok*. *Telegraf*. <https://news.telegraf.com.ua/ukr/blogi-mnenija/2024-12-03/5888698-vid-agatangela-krimskogo-tam-vzhe-get-nichogo-ne-zalishilosya-tut-budut-i-dali-konservuvati-sovok>.
4. Didenko Yu. V. Scientific periodicals of the National Academy of Sciences of Ukraine: blood, sweat and tears. *Visn. Nac. Akad. Nauk Ukr.* 2024. (8): 76–85. <https://doi.org/10.15407/visn2024.08.076>.
5. Didenko, Yu. V., & Radchenko, A. I. (2022, Veresen' 3). Naukovo-vidavnycha diial'nist' Natsional'noi akademii nauk. <https://nvd-nanu.org.ua/nvr/reports/>.
6. Natsional'na akademiia nauk Ukrainy. (2025). *Zvit pro diial'nist' Natsional'noi akademii nauk Ukrainy u 2024 rotsi*. *Akademperiodyka*. <https://www.nas.gov.ua/storage/editor/files/zvit-2024-projekt.pdf>.
7. Kahamlyk, S. (n.d.). *Naukovoii dumkoii bahatiemo*. <https://chytomo.com/naukovoii-dumkoii-bahatiemo/>.
8. Kvitko, I. S. (1995). Suchasnyi stan i perspektyvy rozvytku akademichnoho knyhovydannia v Ukraini. In *Knyha i presa v konteksti kulturno-istorychnoho rozvytku ukrains'koho suspil'stva* (pp. 20–32). Lviv.
9. Masenko, L. (2024, February 1). *Naukova dumka chy naukova Dunka?* Ukrainian University Club. <https://ukrainianuniversity.club/2024/02/01/наукова-думка-чи-наукова-дунька/>.
10. Ostapa, S. (2022, Hruden' 26). Kil'kist' vydanykh v Ukraini rosiis'komovnykh knyzhok zmeshylasia maizhe na 60%. *Monitorynh roboty Derzhkomteleradio za druhe pivrichchia 2022 roku*. *Detector Media*. <https://detector.media/infospace/article/206338/2022-12-26->

- kilkist-vydanykh-v-ukraini-rosiyskomovnykh-knyzhok-zmenshylasya-mayzhe-na-60-monitoryng-roboty-derzhkomtelradio-za-druhe-pivrichchya-2022-roku/.
11. Petrenko-Tseunova, O. (2024, Hruden' 1). Zakryttia "Naukovoï dumky": reaktsii ta spohady. <https://tyzhden.ua/zakryttia-naukovoï-dumky-reaktsii-ta-spohady/>.
 12. Serdiuk, V. (2001). "Naukova dumka": tvorchyi shliakh dovezhynoiu u visim desiatyrich. *Visnyk Kn. palaty*, (12), 4–8.
 13. Yatskiv, Ya. S., Vakarenko, O. H., & Didenko, Yu. V. (2023). Naukovo-vydavnycha diial'nist' NAN Ukrainy v umovakh rosiis'ko-ukrains'koi viiny. *Visnyk NAN Ukrainy*, (6), 100–105.
 14. Weingart, P., & Tauber, N. (Eds.). (2017). *The future of scholarly publishing: Open access and the economics of digitisation*. African Minds.
 15. Barker, R., & Escarpit, R. (Eds.). (1973). *The book hunger*. London: George G. Harrap & Company Ltd.
 16. Gotti, M. (2007). Globalization and discursive changes in specialised context. In *Discourse and contemporary social change* (pp. 143–154). Peter Lang Group AG.
 17. Oparinde, K., Govender, V., Adedokun, T., & others. (2024). Key developments in global scholarly publishing: Negotiating a double-edged sword. *Learned Publishing*. https://www.researchgate.net/publication/379670325_Key_developments_in_global_scholarly_publishing_Negotiating_a_double-edged_sword.
 18. Lupova-Henry, E., & Tenorio-Forné, Á. (2021). Re-thinking academic publishing: The promise of platform cooperativism. *Business of Knowing*. <https://doi.org/10.21428/6FFD8432.0ED64224>.
 19. Thompson, J. B. (2005). *Books in the digital age: The transformation of academic and higher education publishing in Britain and the United States*. Cambridge University Press.
 20. Thompson, J. B. (2012). *Merchants of culture: The publishing business in the twenty-first century* (2nd ed.). Cambridge: Polity; New York: Penguin.

doi: 10.32403/0554-4866-2025-1-89-165-175

THE HARSH WORLD OF NEW TECHNOLOGIES: COULD “NAUKOVA DUMKA” HAVE SURVIVED?

N. V. Zelinska

*Lviv Polytechnic National University
19, Pid Holoskom, St., Lviv, 79020, Ukraine
nvzelinska@gmail.com*

The reasons behind the gradual decline and eventual cessation of activity of Naukova Dumka – arguably the oldest state publishing house in Ukraine – are examined in the broader context of the current state of Ukrainian academic science, the transformations in both global and domestic academic publishing, the inevitable impact of digital technologies on the publishing industry, and the pressing need to develop and apply PR strategies and effective methods for promoting academic books. Having started its work 102 years ago and having gone through various historical periods alongside

the country, Naukova Dumka was long considered «a highly professional publishing institution with outstanding editorial schools across various scientific fields». However, this proved insufficient in the face of chronic underfunding, especially of its “parent” institution – the National Academy of Sciences of Ukraine. Moreover, the publishing house failed to properly integrate into the new system of media technologies, evidently overestimating the strength of the conservative academic tradition. Could the closure of this authoritative institution – more than just a well-known, recognizable brand, but a true “factory” of high-quality scholarly and reference publications – have been avoided? That question now belongs to history. A history that must not be repeated in the professional destiny of other publishing houses that, in today’s challenging times, continue to produce scholarly literature and must therefore more actively implement the unrealized opportunities that Naukova Dumka lost for various reasons (this includes, in particular, thorough research and segmentation of the potential readership; parallel preparation and sale of electronic versions of publications; active presence of the publishing house on social media; ongoing engagement in the life of the academic community, and so on.).

Keywords: science, scholarly book publishing, publishing, media technologies, marketing, promotion, PR communications, PR strategies, advertising, social networks.

Стаття надійшла до редакції 25.04.2025.

Received 25.04.2025.